

THE TRAGEDY WE COMMEMORATE ON TISHA B'AV IS NOT – REALLY –
THE DESTRUCTION OF THE BET HA-MIKDASH

Jacob J. Schacter

Yeshiva University, Center for the Jewish Future

Tisha B'Av 5780/2020

Jacob J. Schacter, "Tefillat Nacheim," in Daniel Z. Feldman and Stuart W. Halpern, eds., *From Within the Tent: The Festival Prayers* (New Milford and Jerusalem, 2017), 283-98.

מדרש איכה פתיחתא כד רבה

שְׁהוּ בְּתוֹכִי שֶׁחֲתַעוּ אוֹתִי מִדֶּרֶךְ חַיִּים לְדֶרֶךְ הַמָּוֶת לְכָף
נֹאמֵר 'אֵלֶּה אֲזַכְּרָה וְאֲשַׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי וְגו'.

דְּבַר אַחַר יַיִקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְכַבֵּי
וּלְמַסְפַּד וְגו' בְּשַׁעַר שַׁבְקַשׁ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחֲרִיב
אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר כֹּל זְמַן שֶׁאֲנִי בְרוּךְ הוּא לְהַחֲרִיב
הָעוֹלָם נוֹגְעִין בּוֹ אֵלָּא אֲכַבֵּשׁ אֶת עֵינֵי מַמְנוֹ וְאֲשַׁבֵּעַ שְׁלֹא
אֲזַקֵּק לוֹ עַד עַת קֵץ וְיִבְוֹאוּ הָאוֹיְבִים וְיַחֲרִיבוּ אוֹתוֹ מִיַּד
נִשְׁבַּע הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּיַמֵּינוּ וְהַחֲזִירָה אַחֲרֵינוּ הַדָּא
הוּא דְכִתִּיב (שם ב. ג.) 'הַשִּׁיב אַחֲרֵי יָמֵינוּ מִפְּנֵי אוֹיְבֵי'
בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִכְנְסוּ אוֹיְבִים לְהִיכַל וּשְׂרָפוּהוּ וְכִינּוֹן שֶׁנִּשְׂרַף
אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹב אֵין לִי מוֹשֵׁב בְּאַרְץ אֲסִלַּק
שְׂכִינִתִּי מִמֶּנָּה וְאֶעֱלֶה לְמִכּוֹנֵי הַרְאוֹשׁוֹן הַדָּא הוּא דְכִתִּיב
(הושע ה. טו.) 'אֵלֶּכָּה וְאֲשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֵאָשְׁמוּ
וּבִקְשׁוּ פָנַי' בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִיָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹכָה
וְאוֹמֵר אוֹי לִי מָה עָשִׂיתִי הַשְּׂרִיתִי שְׂכִינִתִּי לְמַטָּה בְּשִׁבְלִי
יִשְׂרָאֵל וְעַבְשִׁיו שֶׁחֲטָאוּ חֲזַרְתִּי לְמְקוֹמִי הַרְאוֹשׁוֹן חֵס
וְשָׁלוֹם שֶׁהִיִּיתִי שְׂחֹק לְגוֹיִם וְלַעַג לְבָרִיּוֹת בְּאוֹתָהּ שָׁעָה
כִּי מִטְּרֹדוֹן וְנִפְלַע עַל פָּנָיו וְאָמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם
אֲנִי אֲבָכָה וְאַתָּה לֹא תִבְכֶּה אָמַר לוֹ אִם אֵין אַתָּה מַנִּיחַ לִי
לְבָבוֹת עַבְשִׁיו אֲבָנִס לְמְקוֹם שֶׁאֵין לָךְ רְשׁוּת לְכַנֵּס וְאֲבָכָה
שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יג. יז) 'וְאִם לֹא תִשְׁמַעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה
נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה וְגו' אָמַר לָהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִלְאָכֵי
הַשְּׂרָת בּוֹאוּ וְנִלְךְ אֲנִי וְאַתֶּם וְנִרְאָה בְּבִיתִי מָה עָשׂוּ אוֹיְבִים
בּוֹ מִיַּד הַלֵּךְ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּמִלְאָכֵי הַשְּׂרָת וְנִרְמָה
לְפָנָיו וְכִינּוֹן שֶׁרָאָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
אָמַר בְּוִדְאֵי זְהוּ בֵּיתִי וְזֶהוּ מְנוּחַתִּי שֶׁבָאוּ אוֹיְבִים וְעָשׂוּ בּוֹ
כְּרִצוֹנִם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִיָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹכָה וְאוֹמֵר
אוֹי לִי עַל בֵּיתִי כִּי הֵיכָן אַתֶּם כֹּהֲנֵי הֵיכָן אַתֶּם אוֹהָבֵי
הֵיכָן אַתֶּם מָה אַעֲשֶׂה לְכֶם הַתְּרִיתִי כְּכֶם וְלֹא חֲזַרְתֶּם

קיצור אלשיך

(א) איכה ושְׁבַח בְּדָד. איכה ושְׁבַח בְּדָד, לא התלונן על
ירושלים אשר טמאנה בגילוליהם, ועשה עיקר התלונה
על בְּנֵיה שְׁוֹשְׁבַה בְּדָד. גם דנה כמצורע ש"בְּדָד יִשָּׁב" (ויקרא יג.
מו). והיתה תמיד מרובה באיבולסיה. והמצורע מוציא רע והורג
שלשה (ערכין טו). וירושלים היתה מתניה אותם ומקרֵבן לה;
איכה ושְׁבַח בְּדָד כמצורע. והיתה רבתי עם ביחוד כלי פירוד.

מהר"י

פירוש א

(א) איכה ושְׁבַח בְּדָד העיר רבתי עם. העיר שהיתה לשַׁעֲבָר
רבתי עם. רבתי עם פתרונו רבת עם, כמו "מלאתי משפט"
(ישעיה א. כא), שפתרונו מלאת משפט, וכן שרתי במדינות
פתרונו, שרת המדינות.

כ"ט אלול 1111

ופירוש הכתוב הוא, דמקונן הנביא, אוי נאכוי, איכה נהיה
הדבר הזה שישבחה בְּדָד העיר רבתי עם, דהיינו בזמן
עצמו שהיא רבתי עם היא יושבת בְּדָד, כמו שאמרנו במדרש
(איכה רבה פתיחתא כה, שיר השירים וטז ט, יד) שקודם החורבן
נסתלקה השכינה וכרח דודי הגם שעביון מלאה עם. ואמרנו
בְּדָד, רצונו לומר כמצורע (תרגום, תיקוני זר קמט), וינרצה, פי
כאשר נסתלק הארון בעוונותינו הרבים שלט סטרא אחרא

כשהייתי ילד קטן למדתי תורה אצל מלמד חסידי. פעם בערב תשעה באב למדנו מאמרי חז"ל על חורבן הבית. הגענו אז למסופר בפתיחה כד במדרש איכה רבתי:

"...נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו. וכיון שנשרף אמר הקב"ה: שוב אין לי מושב בארץ – אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי, מה עשיתי! השריתי שכינתי בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון. חס ולשום, שחוק לגויים הייתי ולעג לבריות! באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו: רבשיעי! אני אבכה ואתה לא תבכה! אמר לו: אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו – אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר (ירמיה יג, ז): ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשיי."

כאשר שמעתי תיאור זה שאלתי, ברוב תמימותי, את רבי שאלה פשוטה: על שום מה ולמה צריך הקב"ה לבכות ולהתאבל על חורבן בית המקדש? והלא יכול הוא להקימו על תיקונו ברגע אחד.

הרב ד"ר משה פינצ'וק

'תשעה באב איקרי מועד'

פתיחה

- המקור לקביעה שתשעה באב איקרי מועד פנים של מועד, שמחה ונחמה בתשעה באב
1. תשעה באב כמועד בזכות זיכרון החורבן בהווה
 2. תשעה באב כמועד בזכות אירועי תשעה באב בעבר בזמן החורבן
 3. תשעה באב כמועד בזכות ארועי העתיד

פתיחה

האמירה הלכאורה-תמוהה "תשעה באב איקרי מועד" מובאת בכמה מראשוני אשכנז כהסבר להלכות שונות של תשעה באב:

1. אין אומרים תחנון בערב תשעה באב: "ערב תשעה באב במנחה נהגו שלא לומר תחינה משום דאיקרי מועד"². בערבי שבתות וימים טובים אין אומרים תחנון, נמצא כי לעניין תחנון נחשב ערב תשעה באב כאילו היה תשעה באב שבת או יום טוב.
2. אין אומרים צדקתך צדק כאשר תשעה באב חל ביום ראשון: "ואם חל תשעה באב במוצאי שבת אין אומרים צדקתך צדק לפי שנקרא מועד, מידי דהוי כשחל ראש חודש באחד בשבת או בשבת שאז אין אומרים"⁴. לעניין אמירת צדקתך צדק, ההלכה משווה בין ראש חודש לתשעה באב.
3. אין אומרים ויהי נועם במוצאי שבת כאשר תשעה באב חל ביום ראשון: "ואם חל תשעה באב במוצאי שבת אינו אומר ויהי נועם לפי שבמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב אין עושין, ותו דאיקרי מועד"⁵.
4. אין אומרים תחנון בתשעה באב: "ולעולם בט' באב לא נפלו בתחנונים לא ביוצר ולא (במועדים) [במעריב] מפני שקרוי מועד, שנאמר קרא עלי מועד"⁷.

1. ההלכות מסודרות לפי סדר הופעתם בשולחן ערוך, ותנא ושייר.
2. הגהות מיימוניות, הלכות תעניות, ריש מנהגי תשעה באב; שו"ע או"ח סי' תקנב סע' יב.
3. טור או"ח סי' רסז וסוף סי' תקפא.
4. ראב"ה הל' תענית סי' תתצ (מובא גם באור זרוע ח"ב, הל' תשעה באב ריש סי' תטז), שו"ע סי' תקנט סע' א.
5. ראב"ה הל' תענית סי' תתצ; מהרי"ל (מנהגים) הל' תשעה באב אות כא. שו"ע שם.
6. כצ"ל (וכן נעתק ברוקח, ראה הערה 7).
7. רש"י, ספר הפרדס, מנהג תשעה באב (מהדורת עהרענרייך, בודפשט תרפ"ד, עמ' רנו); הרוקח הל'

Minchah.¹² The clearest formulation questioning why this should be the case is stated by Rabbenu Asher: "All my days I have wondered why they had the custom to say *Nacheim* only during the *Minchah* prayer because since it is stated [in the *Yerushalmi*] that 'An individual on Tisha Be-Av needs to mention [a prayer] that reflects the occasion' it follows that this is said with regard to all the prayers, *Arvit*, *Shacharit*, and *Minchah*."¹³

This question is significantly compounded because there are a significant number of areas where Jewish ritual practice becomes more lenient precisely on Tishah Be-Av afternoon. For example:

- The *Magen Avraham* rules that those who travel among Gentiles and are involved in business are allowed to wear shoes after *chatzot*;¹⁴
- The Rama rules that the prohibition of "working" on Tishah Be-Av is only until *chatzot*;¹⁵
- The *Mordekhai* notes that one may begin preparing for the evening meal after *chatzot*;¹⁶
- R. Yosef Karo rules that one dons *tefillin* only at *Minchah*, not before;¹⁷
- R. Karo also requires sitting on the ground only until *Minchah* and the *Taz* notes that "our custom" is to do so only until *chatzot*.¹⁸

There is also a surprising position taken by *Tosafot* that if Tishah Be-Av falls on a Thursday, washing clothes and hair cutting are permitted on that day after *chazot* out of an expression of honor due the Shabbat (*kevod Shabbat*).¹⁹ And, as I noted earlier, the Ashkenazi custom is to recite *Nacheim* only at *Minchah*. But, how is it possible that matters become easier precisely at the time that the Temple was starting to be destroyed? Is that not exactly the moment when the intensity of the mourning practices should become even more pronounced!

מדרש איכה פ"ד ט"ז רבה

AND HE HATH KINDLED A FIRE IN ZION. It is written, *A psalm of Asaph. O God, the heathen are come into Thine inheritance* (Ps. LXXIX, 1). The text should have used a phrase like, 'Weeping of Asaph,' 'Lament of Asaph,' 'Dirge of Asaph'; why does it say, '*A psalm of Asaph*'? It may be likened to a king who erected a bridal-chamber for his son which he plastered, cemented, and decorated; but his son entered upon an evil course of living. The king forthwith ascended to the chamber, tore the curtains and broke the rods; but [the son's] tuḥor took a piece of rod which he used as a flute and played upon it. People said to him, 'The king has overthrown his son's chamber and you sit playing a tune!' He replied to them, 'I play a tune because the king overturned his son's chamber but did not pour out his anger upon his son.' Similarly people said to Asaph, 'The Holy One, blessed be He, has caused Temple and Sanctuary to be destroyed, and you sit singing a Psalm!' He replied to them, 'I sing a Psalm because the Holy One, blessed be He, poured out His wrath upon wood and stone and not upon Israel.' That is what is written, AND HE HATH KINDLED A FIRE IN ZION, WHICH HATH DEVoured THE FOUNDATIONS²⁰ THEREOF.

שפיקות לרעה שנאמר (ישעיה מב. כה) 'וישפף עליו חמה אפו' וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט. ח) 'בשפף את חמתך על ירושלים' וכתוב (איכה ב. ד) 'שפף באש חמתו' והר"ן כלה ה' את חמתו שפף חרוץ אפו.

יניצת אש בציון כתיב (תהלים עט. א) 'מזמור לאסף אלהים באו גוים פנחלתך לא הוה קרא צריף למימור אלא ככי לאסף נהי לאסף קינה לאסף ומה אומר 'מזמור לאסף' אלא משל למלך שעשה בית חפה לבנו וסידה וכירה וצירה ויצא בנו לתרבות רעה מיד עלה המלך לחפה וקרע את הוילאות ושב את הקנים ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים ונהי מזמור אומר לו המלך חפה חפתו של בנו ואת יושב ומזמור אומר להם מזמור אני שפף חפתו של בנו ולא שפף חמתו על בנו כה אומר לאסף הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמור אומר להם מזמור אני שפף הקדוש ברוך הוא חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפף חמתו על ישראל הלא הוא דכתיב יניצת אש בציון ותאכל יסודותיה.

עוד לנו דברים בזה. אין אומרים תחנן בת"כ ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד (א"ח תקנט, ד). אדמ"ד אמר על זה דבר עמוק: ישנם מועדים של קירוב — שלש הרגלים — וישנו מועד של ריחוק, והוא ט' באב. ויש להבין איד שייך לקבוצ מועד על ריחוק מהבורא. אך הנה יש עוד מצב שלישי, מלבד קירוב וריחוק, והוא מה שכתב רבינו יונה על אנשים אשר מקרב לבם אבד חשבון על נפשם. כי גוי אובד עצות המה, וכמה הם במדרגה התחתונה (שע"ת ב, ט).

כ"ט א"ח ו"ל ז"ה
 ז"ח א"ח
 ז"ח א"ח - ז"ח א"ח

מקרב לבם אבד חשבון על נפשם" — לא קרוב ולא רחוק — פורח באויר, ויכול לדמות שהוא אדם שלם ובאמת הוא רשע, חושב שהוא עושה מצוות ובאמת הן עבירות — עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפנתוס. והוא המדרגה התחתונה, יותר גרועה מהכל. על זה תבע ירמיהו הנביא את דורו: "איך תאמרו לא נטמאתי, אחרי הבעלים לא הלכתי" — ראי דרכך בניא, דעי מה עשית ד' (ב, כג): גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים. לא במתחרת מצאתים כי על כל אלה — ותאמרו כי נקיתי, אך שב אפו ממני, הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי" (ב, לד"ה). הרי נתוכחו עם ירמיהו, והאמינו באמת כי אין עול ככסם, וגם על העבודה זרה ועל שפיכת הדמים מצאו תירוצים. והנה א' אמת ה': על רשע המודה על פשעו הוא יכול לרחם. אך לא על מי שאבד חשבון מלבו! "ר"ש בן הלפתא אומר: אמר הקב"ה לירושלים על מה הבאתי כל המשפטים הללו? בשביל שאמרת לא חטאתי, שנא' הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי" (ילקוט שם).

זה היה מצב הדור לפני חורבן הבית. אך בבוא החורבן נפקחו עיניהם והכירו את עצמת ריחוקם, ועל הכרת הריחוק הזה קבצו מועד של ריחוק, ועומק הענין הוא זה: כאשר אדם עומד על עצמת ריחוקו ממנו ית' הוא מבחין: אמנם רחוק, אבל יחס יש כבר בינו לבין בוראו, משא"כ כאשר אבד לו חשבון על נפשו ששם אין כל יחס. הלא א' אמת ה', ובאיבוד החשבון הוא חי לגמרי בשקר, ושם אין יחס: בעמדו על הריחוק הוא מצטער על הריחוק, אבל הוא עמד על האמת, ונקודת האמת הזאת כבר מקרבתו אליו ית', די בהכרת אמת זאת, אף שהריחוק הוא נורא, לקבוצ עליה "מועד של ריחוק"!

אין לנו השגה ממדרגת הכלל ישראל בזמן שבית מקדשו קיים, כי אין לנו השגה בקדושת בית המקדש, אך אנחנו, שקוצים אהנו בתפצי גופנו והבלי זמננו, הננו מוצאים כל סיפורנו בעולם מגושם זה ולא חסר לנו דבר בחורבן בית המקדש. מקרב לבנו אבד חשבון על נפשנו ומצבנו. ננסה בט' באב לעמוד על כל עצמת הריחוק שלנו מהבורא ית', ותוך כדי עמדנו על ריחוק זה נכלל לקבוצ כבר מועד של ריחוק.

פירוש א

מהר"י קרא

פירוש ב

(טז) על אלה אני בוכה עיני ירדה מימי, פי רחוק ממני מנחם משיב נפשי. פאילו אומר, כל התוכחות האמורות למעלה, אילו היתה אדם שהיה יכול לנחמני כדי להשיב את נפשי, הייתי מתנחמת, אבל על אלה אני בוכה, פי רחוק ממני מנחם משיב נפשי, שכל כך גרל פאכי שאין אדם יכול לנחמני להשיב נפשי, בשם שהוא אומר בענין (להלן ב יג) "מה אעידך (ו) מה אדמה לך הפת ירושלים מה אשונה לך ואנחמך בתולת פת ציון פי גדול פים שברך מי ירפא לך".

(טז) על אלה אני בוכה עיני ירדה מימי. כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: (יז) פרשה ציון ביריה. שיפרה ציון ביריה, כמו "פרט לרעב לחמה" (ישעיה נח, ז) שפתרונו בצע לרעב לחמה, וכן "לא יפרטו להם על אבל לנחמו על מת" (ירמיה טו, ז), שפתרונו לא ישרו להם פבר לחם על אבל, להבריא על מתו, לנחם: (ו) מה אדמה לך הפת ירושלים מה אשונה לך ואנחמך בתולת פת ציון פי גדול פים שברך מי ירפא לך".

קיצור אלשיך

עוררו וכו'. והנה על הבחינה זו לא הכל יבחינו לבבות רק גדולי ישראל, אף בניהם הבחורים לא יבנו כל כך, אף היו שוממים פי גבר אויב, ולא יפירו פי סילקת שכינתה, לכן רחם נא על דבר כבוד שמך (ע"פ תהלים עט, ט), אל תתן מקום להרהר חס ושלום:

רק על אלה אני בוכה, פי רחוק ממני מנחם, היינו השכינה שנסתלקה ממני, על פן גת דבר ה', וגבר האויב, שאם לא כן לא יצרו פת לכל זה. גם באם היתה השכינה עמדי הנה לי עזר אל התשובה באמרים ו"ל (טוכה גב) ואלמלא הקדוש ברוך הוא

קינת הקליר

א"ל ה' אלוהי און
א"ל ה' אלוהי און

נודה על האמת: בית המקדש וחורבנו רחוק מאתנו עד מאד. די טוב לנו בעולם כפי שהוא בלי בית המקדש, ואיננו מרגישים כי העיקר חסר בעולם מאז שהשכינה הסתלקה ממקומה. כדי לקרב אותנו יותר לענינו אנו מוכרחים להאריך יותר. הננו להתבונן בקינה של הקליר המעמידה אותנו על נקודת האבילות בתשעה באב:

קצב נתיבות בין המצרים שלום

הכרובים מעורין זה בזה בעת החורבן ולא היה יום מועד לישראל כיום שחרב ביהמ"ק, שע"י ההשתוקקות של ישראל בעת החורבן נתעורר עת רצון. ויש לפרש בזה הכתוב ואני תפלתי לך ה' עת רצון, עת רצון זו היא רק לך ה', רק הקב"ה יודע מזה. שכן פעולה היא דבר הנראה לעינים שיש עוד שיודעים ממנו, אך ההשתוקקות של ישראל בזמן הגלות היא רק לך ה', שאף אחד אינו יודע מזה ואפי' לא מלאכים ושרפים, ולכן זו עת רצון הגדולה ביותר.

חצות היום מתחיל להתנוצץ אורו של משיח. שלכאור י"ל מה שייך לידתו של משיח דווקא ליום זה. אלא כיון שביום זה מעוררים ישראל את התשוקה לגאולה ולבנין ביהמ"ק, וע"י ההשתוקקות הזאת הם מצמיחים את קרן הישועה.

ב.

ועל זה אנו מבקשים בתפלת המוספים של הימים טובים ותערב לפניך עתירתנו כעולה וכקרוב, כאמור שכל תפילות המוספים של המועדים כולם מלאים השתפכות הנפש מגודל הגעגועים, יה"ר מלפניך מלך רחמן שתשוב ותרם עלינו ועל מקדשך וכו', אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והנשא עלינו לעיני כל חי וכו', מלך רחמן רחם עלינו, שכל זה מבטא את גודל ההשתוקקות של כלל ישראל לביהמ"ק. וההשתוקקות הזו היא כעולה וכקרוב, שהיא פועלת את מה שפעלו הקרבנות והמוספים, ובה יש עוד מדרגה יותר גבוהה, שהקרבנות היו ע"י פעולה משא"כ ההשתוקקות שהיא רק לך ה'.

וע"פ האמור י"ל הענין דאיתא בחז"ל (יומא גד): בשעה שנכנסו האויבים להיכל ראו שהיו הכרובים מעורין זה בזה, המורה על גודל אהבת ה', ואיך הגיעו ביום חורבן למדרגה כזו. ויש לבאר זאת ע"פ הדברים, דהנה אי' ברש"י (שה"ש א, ב) כי שיר השירים הוא השיר שכנסת ישראל אומרת לקב"ה בעודה בגלותה ובאלמנותה, וכמ"ד ישקני מנשיקות פיהו, שזהו מדת ההשתוקקות הגדולה ביותר. שבגלותה ובאלמנותה בעת שנתרחקה מהקב"ה, אז אומרת שיר השירים, שכולו השתוקקות ישראל להקב"ה. והנה אי' מהבעש"ט הק' זי"א בענין התפילה, שישנו עולם עליון שלשם אין מגיעות תיבות התפילה, כיון שיש להם עוד שייכות לגשמיות שהם נתפסים בתיבות, ובעולם ההוא מגיע רק הרעותא דליבא שיש ליהודי בתפילה, שאין בו שום תפיסה גשמית. ותפילה בלא רעותא דליבא בעולם ההוא היא כאילו לא התפלל כלל. והיינו שבעולמות רוחניים עליונים שהם למעלה מכל תפיסה, אין מגיעים הענינים שיש בהם איווה תפיסה גשמית, כי אם מה שהוא רוחני לגמרי. ועד"ז י"ל שענין העבודה בביהמ"ק והקרבת הקרבנות, שייך בהם עוד תפיסה גשמית, אך חלק הפנימיות של ביהמ"ק, שהוא שייך גם לאחר החורבן, ההשתוקקות של כלל ישראל בלי שום ענין מעשי, מגעת היא לעולמות כאלו שהם רוחניות שברוחניות. וזהו בחי' בתי גזואי, דאי' שבוה לא שלט החורבן.

וזה שאומרים בקדושה בשחרית דשבת, ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך. ממקומך, מרמז על זמן הגלות, בשעה שאין ביהמ"ק והקב"ה נמצא כביכול במקום קדשו. ובקשתנו ממקומך מלכנו תופיע וכו' כי מחכים אנחנו לך, ע"י זה שמחכים אנחנו לך, בכח ההשתוקקות והגעגועים של עם ישראל, הר"ז ממשיך שממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו. ובהמשך אומרים מתי תמלוך בציון, ציון בגימ' יוס"ף מדת התשוקה, דאי' מהאר"י הק' שכל הגלויות הם מחמת הפגמים במדה זו, שנפלה מדת התשוקה למקומות האסורים, והגאולה תהיה ע"י תקון מדה זו. וזהו פ"י מתי תמלוך בציון, היינו שתשוב מדת התשוקה ותהיה כולה רק להש"ת, וע"ז בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון, שתיקון מדה זו מעורר את ביאת המשיח ומביא את הגאולה.

והנה לאחר החורבן עוד גדולה יותר ההשתוקקות, והיא עושה למעלה רושם גדול מאד, שע"ז מתעורר עת רצון הגדול ביותר. וע"כ היו

כשהייתי ילד קטן למדתי תורה אצל מלמד חסידי. פעם בערב תשעה-באב למדנו מאמרי חז"ל על חורבן הבית. הגענו אז למסופר בפתיחה כד במדרש איכה רבתי:

"...נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו. וכיון שנשרף אמר הקב"ה: שוב אין לי מושב בארץ – אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי, מה עשיתי! השריתי שכינתי בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון. חס ולשום, שחוק לגויים הייתי ולעג לבריות! באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו: רבש"ע! אני אבכה ואתה לא תבכה! אמר לו: אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו – אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר (ירמיה יג, יז): ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי."

כאשר שמעתי תיאור זה שאלתי, ברוב תמימותי, את רבי שאלה פשוטה: על שום מה ולמה צריך הקב"ה לבכות ולהתאבל על חורבן בית המקדש? והלא יכול הוא להקימו על תיקונו ברגע אחד. השיב לי הרבי אז: אילו היית בקי, חביבי, בענייני חב"ד, היית מבין, כי בעניינים מרובים צריך שתהא תחילה התעוררות מלמטה – איתערותא דלתתא. בוודאי שבאותה שעה לא ירדתי לסוף דעתו של רבי מורי, אך לאחר שנים נתחוררו לי השאלה והתשובה. רבונו של עולם הוא כל יכול בכל, אך כאשר שמו הגדול עצמו מתחלל – על כנסת ישראל לקנא ולהלחם למען שמו. קידוש השם מתחיל לעולם מלמטה ולא מלמעלה.

ואמנם בדבר הזה דנו מטטרון והקדוש ברוך הוא: מטטרון הוא המלאך המסמל את הטבע ואת היקום כולו. כאשר הסתכל מטטרון ומצאו להקב"ה כביכול בוכה ומוסער נפל לפניו ואמר: "רבש"ע, אני אבכה ואתה לא תבכה!" כלומר: למה אתה בוכה! הלא אתה הכליכול, שבמאמריך בראת שחקים וברוח פיך כל צבאם, במאמר אחד אתה יכול להחזיר את העטרה ליושנה והכל לקדמותו. והנה השיב לו רבש"ע: מטטרון, אי-אתה עומד על בוריו של העניין: עלי לבכות מפני שעל לבי אין לי כל שלטון. בית המקדש נחרב ובטל מהכנו לשמש לפני לגילוי שכינתי בקודש מפני שנשמת כנסת ישראל נטמאה בעוונות; ובאין ישראל מקדישים אותי מלמטה למעלה, תש כוחי כביכול לחושיע לעצמי ועל שכינתי להסתלק בבחינת נוקבא בוכיה במסתרים.